

AGAMBEN VE HOMO SACER AGAMBEN AND HOMO SACER

Yazar/Author

Cenk Barın
BORA

Muğla Sıtkı Koçman
Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Felsefe Tezli Yüksek Lisans
Öğrencisi,

e-posta:

c.barinbora@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2328-
2277.

Geliş Tarihi/Received:

29.08.2022

Kabul Tarihi/Accepted:

14.09.2022

Yayın Tarihi/Published:

15.12.2022

Özet: Giorgio Agamben'in siyaset felsefesine kazandırdığı *homo sacer* kavramı, geçmişten günümüze siyasetin çözümlenmesinde oldukça önemli bir rol oynamıştır. O nedenle bu çalışmada, kutsal insanın kutsallığını denetleyip, tarihi okumalardan hareketle, bu esrarengiz figürün tüm yanlarına bir açıklama getirilmeye çalışılmıştır. Öncelikle, terim olarak nasıl ortaya çıktığından başlayarak, tarih içerisinde anlamını nasıl kazandığına ve nasıl değiştiğine odaklanılmıştır. *Homo sacer*'in başına gelenler doğrultusunda oluşan istisna halinin, modern siyaseti nasıl biyosiyasetle özdeş kıldığına, ortaya çıkan siyasi platform irdelenerek, *homo sacer*'in egemenlik karşısında, nasılda çıplak bir hayata sürüldüğü gözler önüne sunulmuştur. Çıplak hayatın içerisinde kurban olarak sıfatlanan *homo sacer*'in, benzer figürler ile kıyaslanması sonucunda bir netlik kazandırılmıştır. Agamben'in teolojik yanları ile *homo sacer*'in çelişkileri gözlemlenmiş, sonuç olarak bu figür ile ortaya konan geniş bir tarihsel dizge aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Giorgio Agamben, Homo sacer, İstisna, Biyosiyaset, Egemenlik, Çıplak Hayat, Kurban.

Abstract: The concept of homo sacer, which Giorgio Agamben brought to political philosophy, has played a very important role in the analysis of politics from past to present. Therefore, in this study, it has been tried to control the sanctity of the holy man and to provide an explanation for all aspects of this mysterious figure, based on historical readings. First of all, it has been focused on how it emerged as a term, how it gained its meaning and how it changed in history. By examining the political platform that emerged, how the state of exception, which emerged in line with what happened to homo sacer, identifies modern politics with biopolitics, how homo sacer was put into a bare life in the face of domination was presented. As a result of comparing homo sacer, who is described as a victim in naked life, with similar figures, a clarity has been gained. The theological aspects of Agamben and the contradictions of homo sacer have been observed, and as a result, a wide historical sequence revealed by this figure has been tried to be illuminated.

Keywords: Giorgio Agamben, homo Sacer, Exception, Biopolitics, Domination, Bare life, Sacrificial.

Giriş

Agamben'in siyaset felsefesinin temelinde, eski Roma hukukunda yer alan *homo sacer* (kutsal insan) olarak adlandırılan figür yer almaktadır. Kutsal insan en basit hali ile vatandaşlıktan çıkarılmış bir kişidir. Daha derinlemesine bir bakış attığımızda ise, kutsal insanın dini ritüellerce öldürülmesi yasaklanan ancak başka her tür durumda öldürülmesine karşı bir yaşağın olmadığı insan figürü olduğunu görmekteyiz. Siyasi olan bu figürün egemenlik tarihindeki rolü ile ilgili incelemelerimize geçmeden önce, özeldde egemenlik tarihine genelde ise siyasi tarihe Agamben perspektifinden bakmamız gerekmektedir. Egemenlik tarihini Antik Yunana kadar götüren Agamben, öncelikle bizi iki kavram ile karşı karşıya bırakmaktadır. Her iki kavramda yaşam ile ilgili olmasına karşı terimlerin anlam farklılıkları mevcuttur. İlki *Zoe* ikincisi ise *Bios* kavramıdır. Agamben bu kavramları şöyle tanımlar;

Zoe kavramı, tüm canlı varlıkların yani insanların, hayvanların hatta Tanrıların bile ortak özelliği olan, yalnız yaşama/ canlılık olgusunu ifade ederken, *Bios*, bir birey ya da grubun bir özelliğine, yaşama biçimine (hayat tarzına) işaret etmektedir.¹

Birden çok anlamda ele alınan yaşam, *homo sacer* perspektifine geldiğinde, bu iki kavramdan hareketle ele alınan bir yaşama, yani dışlanmış bir vatandaşlığa ait görülmektedir. Bu kavram “Agamben için, egemenliğin kökeninde yatan siyasi ontolojinin tilsimini çözecek olan anahtardır.”² Yani, egemenlik tarihinin başlangıcından günümüze kadar gelmiş ve insanları etkilemiş olan edimlerin aydınlanmasını sağlayacak ve siyasi tarihin gidişatında toplumların egemenlik kültürünü anlamasını sağlayacak olan kavram olarak görülmektedir.

Kutsal Yani Sacer

Sacer yani kutsallık ilk olarak “De Verborum Significatu”³ adlı çalışmada ‘*sacer mons*’ yani kutsal dağ ifadesiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma sayesinde,

Eski Roma hukukunda yer alan bir figür, insan hayatına ilk kez kutsallığın girmesiyle boy göstermiştir.⁴ Pompeius Festus’a⁵ göre, *homo sacer* Roma hukukunda ‘kurban edilemeyen ama öldürülebilen’ kişi anlamına gelmektedir.⁶

Öldürülmesi cezaya tabi tutulmayan bu kişinin, törensel uygulamalar dahilinde kurban edilemeyeşine dikkat edildiğinde, buradaki çelişkinin belirginleştiği görülmektedir.

Homo sacer, hem dini hukuka hem de ceza hukukuna gönderimlerde bulunan bir ifade olmasından ve her iki hukuk biçiminde de farklı şekilde el çektirilmesinden dolayı, çelişkili bir anlama sahip olduğu görülmektedir. “Ne var ki, *homo sacer* üzerine yapılan her yorum, ilk bakışta çelişkili görünen özellikler üzerinde yoğunlaşmak zorunda kaldığı için karmaşık bir hal almaktadır.”⁷ *Homo sacer*, bir yandan bir insanın kutsallığına parmak basarken, bir yandan da bu insanın öldürülmesine olanak sağlamaktadır.

“Başka bir deyişle, onun hayatı hem dinin hem hukukun hem de ahlakın askıya alınmasını simgelemektedir.”⁸ Bu askıya alınma, *homo sacer*’in Tanrı’ya havale edilircesine adandığı anlamına geldiği gibi, aynı zamanda hala daha insan olmasından kaynaklı topluma veya toplumsal yapıya da dahil olduğunu gösterir niteliktedir.

Roma ceza hukukunda yer alan en eski cezalardan biri olan *sacratio*, kutsal olan değerlere karşı işlenen suçlara da uygulanmıştır. Bu cezaya çarptırılanlara ise *homo sacer* denilmiştir.

Sacratio’yu, henüz dinsel hukukun ceza hukukundan ayrılmadığı ve ölüm cezasının tanrılara kurban adamak olarak görüldüğü daha eski bir dönemin zayıflamış ve sekülerleşmiş bir kalıntısı olarak görenler bulunmaktadır.⁹

Diğer bir ifadeyle, toplumsal tabuya benzer bir arketip olduğunu düşünmek mümkündür. Bu arketip’in tabulaştırılmasının nedeni, *homo sacer*’in kutsanırken lanetlenen bir figür olmasıdır. Kutsal olması nedeni ile saygı gören ancak dışlanmış olması nedeni ile teolojik olarak korkutucu görülen bir karakterdir. Bu ikilikler onun sınırlarını daralttığından, *homo sacer*’e ait olan tüm sıfatları da tıpkı bir tabu gibi, bilgilerinin değiştirilmesi ve eleştirilmesi özelliklerinden men edilmiştir.

Bu görüşler bağlamında *Sacratio* cezasına çarptırılan kişinin, fiziki olmasa da zümreye bağlı bir şekilde sürüldüğünü, ötekileştirildiğini, dini hukuk bağlamında Tanrı’ya ait kılındığını, dolayısıyla ölüm ritüellerinden azat edildiğini görmekteyiz. Ceza hukuku bağlamındaysa, adanmış ruhundan geriye kalan bedeninin öldürülebileceği anlamı ortaya çıkmaktadır. Kurban etmek, bir nesneyi profanlıktan kutsallığa geçirmek anlamına gelmektedir. *Homo sacer* baz alındığında kişi, dini hukuk alanına dahil edilmeden insani hukukun dışarısında bırakılmaktadır. *Homo sacer* ile kendini feda eden bir kurban arasındaki tüm benzerliklerin dışında bırakılması sorunu çözmekte aksine daha da karmaşıklaştırmaktadır. Buna ek olarak öldürmenin bir sorun teşkil etmemesi, uygulanan şiddetin dinsel bir saygısızlık olmadığı anlamına gelmektedir.

“Resmi söylemlerin, mistik tarih yazımlarının ve hukuki temsillerin ötesinde duruma bakıldığında görülecektir ki, egemenlik çıplak hayat üretmekten başka bir şey değildir.”¹⁰ Daha açık bir ifadeyle anlatırsak, aralarındaki farklara rağmen, egemenlikler bir noktada buluşmaktadır, o da vatandaşlarını çıplak hayat derecesine indirgemektir.

İstisna

İstisna, normal durumlarda yürürlükte olan hukuki yaptırımları askıya aldığından dolayı, hukuksuz bir alanı temsil etmektedir.

“İstisna bir tür dışlamadır.”¹¹ Bir şeyin istisna tarafından dışlanması onun toplumsal kurullarla arasında bir ilişki bulundurmadığı anlamına gelmez. Aksine istisnaya maruz kalmak, maruz kalan şeyin bağlı olduğu kurullarında askıya alınması olarak görülmektedir. Kural adı altında, toplumsal normları ve yaşamın sistemli bir biçimde işleyebilmesi için oluşturulan genel ilkeleri anlamak gereklidir. O halde, istisnaya maruz kalarak dışlanan şeyin (insan veya bir değer) bağlı olduğu toplumsal kurullarında hiçe sayılarak dışlandığı anlamına gelmektedir.

Bu nedenle istisnaya dahil olan kişilerin hukuksuz bir alanın içerisinde bulduklarını da söyleyebiliriz. Bu bulunma durumu ile sahip oldukları tüm haklardan da mahrum bırakılmışlardır.

Bu noktada anahtar faktör, olağanüstü hâl ilan edebilme kudretidir. Neyin olağan (hukuki) neyin olağanüstü (istisna) olacağına karar vermek egemenliğin bizzatı kendisidir. Dolayısıyla, olağanüstü hâl olarak ortaya konan durum, egemenin, kimin *homo sacer* olup olmayacağına karar verdiği andır.¹²

Bu noktada altını çizmemiz gereken bir durum mevcuttur. Her ne kadar egemenin belirli bir kişi veya zümrenin *homo sacer* olacağına karar verdiğini söylesek de egemen olanın potansiyel olarak herkesi *homo sacer* yapma gücüne sahip olduğunu unutmamak gereklidir. O halde egemen, karşısında duran herkesin, *homo sacer* olduğu bir güç haline gelecektir. Şu ana kadar *homo sacer* olmamış kimselerin, ilerleyen zamanlarda birer *homo sacer*'e dönüşmeyeceğinin garantisi yoktur. Bu bağlamda egemenliğin çalışma biçiminden kaynaklı olarak, başkalarını da *homo sacer* yapacağını söylemek mümkündür.

Biyosiyaset

Herkesin *homo sacer* haline gelebilme potansiyeli, Agamben'in de vurguladığı biçimde modern siyasetin kondüktörü olarak görülen biyosiyaset ile mümkün kılınmıştır. Siyasetin bugüne dek olmadığı kadar tiranlaşmış hale gelmesini mümkün kılan yegâne şeyin biyosiyasete dönüşen siyaset olduğunu görmekteyiz. Michel Foucault'nun yaratılmasında önemli rol oynayan biyosiyaset kavramı, biyolojiyi, siyasal kontrol mekanizmalarına uyarlayarak çıplak hayatı¹³ siyasetin merkezi haline getirmiştir.

Modern toplumlar, resmi söylemlerinin aksine, *homo sacer*'i korumak, kollamak ve böylelikle de insanları kutsal-insan olmaktan kurtarmak yerine, *homo sacer*'i siyasetin merkezi yapmıştır.¹⁴

Biyosiyaset kavramı insanları çıplak hayata doğru itmeye ve egemenlik kültürünü ilerletmeye devam etmektedir. Modern siyaset, haklar ve özgürlükler vaadi ile kamuoyuna sunulmuş ancak totaliter rejimlerin sınırlandırılmasına hizmet etmiştir. Biyosiyaset söz konusu olduğunda kişiler, devlet ve devlet organları tarafınca kontrol edilmektedir. Modern siyaset bu noktada devreye girerek kontrol altına alınmış bu hayatın

yeniden şekillenmesi için ortaya çıkmıştır. Ancak devlet veya iktidarın koyduğu kurallar ile yaşam arasında tam bir denetim sağlayamadığı ve aralarındaki ayrıştırmayı yapamadığından, yaşamı tekrardan egemenliğin kollarına teslim etmiştir. Tabii ki burada ifade edilmek istenilen şey modern iktidarın egemenliği feodal bir yapıya bıraktığı değildir. Çıplak hayatı meşru kılan yapılanma, modern iktidar bağlamında bürokratik bir mekanizmaya devredilmiştir. Feodal dönemdeki şeyhler ve otoriteler yerlerini günümüzde doktorlara psikologlara ve hukukçular gibi yüksek statü sahibi mesleklere bırakmışlardır.

Yukarıda aktardığımız, modern iktidarın biyosiyaset ile yönlendirilmesi mevzusunu, tarihsel olarak görebilmemiz için Agamben tarihin içerisinde yer alan olağanüstü hâl ve istisna durumlarına dikkat çekmektedir. Yirminci yüzyıla bakıldığında, çağın büyük bir çoğunluğunun olağanüstü hâl uygulamalarından geçtiği görülmektedir. Bu nedenle bizlerin, olağanüstü hallerin olağan hallere dönüştüğünü düşünmemize neden olmuştur. Agamben, her ne kadar karamsar bir tablo çiziyor gibi görünse de gelecek adına pozitif düşüncelerinin olduğunu görmekteyiz. Bu noktada, olağanüstü halin evrensel bir niteliğe yükselmesi sonucunda, siyaseti oluşturan ikiliklerin (hukuk-anarşi, düzen-kaos, yaşam-ölüm) ortadan kalkması, bunun sonucundaysa yeni bir siyaseti müjdeleyecek, eski tüm hukukları yıkan bir Mesih'in gelmesi öngörülmektedir. Çıplak hayatı egemenliğe ait kılan bu siyasetin ortadan kalkması sonucunda, yeni bir siyasete sahip olmak mümkün olacaktır. Agamben'in, daha sonra bahsedeceğimiz Mesihçi Teolojisi, genel olarak insani egemenliğin bitmesini sağlayarak, kültürün, toplumun ve bizzat insanların ferahlamasına yol açacaktır. Tabii ki bunun dini bir ideolojiden hareketle söylendiğini, Mesih'in ve kehanetlerinin doğru olduğunun kabulü çerçevesinde işlediğini görmekteyiz. İnsani yaratımlar yine insan üstü bir kurtarıcı tarafından bize armağan edilmektedir.

Genel olarak özetleyecek olursak eğer; siyasetin ve hukukun temelinde *homo sacer* yer almaktadır. *Homo sacer*'in oluşumu her iki tarafı da etkileyen bir etkinlik olarak görünmektedir. Bu oluşumu sağlayan egemenlik, *homo sacer*'i oluştururken aynı zamanda egemenlik öğretisini meşrulaştırmakta ve yerini sağlamlaştırmasını sağlamaktadır. Bu noktada *homo sacer*, hukukun bulunmadığı bir düzleme itilmektedir. İstisna olarak ele aldığımız bu düzlem, olağanüstü hallerin oluşumunu da sağlamaktadır. Yukarıda bahsettiklerimizden hareketle istisna ve olağanüstü halleri oluşturan egemenlik, yalnızca modern öncesi dönemlerde görülmemektedir. Aynı zamanda, modern siyasetin emellerini gerçekleştirememesinden kaynaklı olarak günümüzde de aktif şekilde rol aldığını söyleyebiliriz.

Sacer'in Tarihi Özellikleri

Agamben'in *sacer*'liği, egemenlik karşısında yer alan tüm insanlara ait bir özellik olarak gördüğünden bahsetmiştik. Bunun sonucunda Agamben'in *sacer*'i kurban olmaktan kurtarıp kurtaramadığına bakmak gereklidir. Bu noktada Agamben, *homo sacer* ile eski Roma tarihinin bir figürü olan *devotus*¹⁵ arasında kurduğu benzerliklere dikkat çekmektedir. *Devotus* kendini adayan kişi anlamına gelmektedir. Agamben M.Ö 340 yıllarında yaşanmış bir *devotus* olayını ele almış ve *homo sacer* ile olan ortak noktalarına değinmiştir. Yaşanmış bu olayda, Latinler tarafından mağlup edilmek üzere olan Roma ordusunun konsüllerinden birisi Pontif'ten¹⁶ *devotus* töreninde kendisine yardım etmesini istemiştir. Titus Livius¹⁷ ise, *devotus* olmak için kendisini adayan bu konsülün, tören tamamlandıktan ve muharebe alanına döndükten sonra, her iki ordunun askerleri içinde sıradan bir insan olmaktan uzaklaştığını, daha önemli bir kişi olduğunu hatta değer yerindeyse yücelmiş bir kimse olarak görüldüğünü söylemiştir.¹⁸

Bu ifadelerden hareketle Agamben, kurbanlığından ve kurban olmasından dolayı sahip olduğu kutsallıktan şüphe duymadığımız *devotus* kavramı ile *homo sacer* arasında bir benzerlik görmektedir. Buradaki benzerlik, her iki figürün de ölüm ile bağdaştırılmasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar kurban edilmemiş olsalar da Tanrı'ya ait kılınmaları, kutsallık bakımından aynı kefedele alınmalarını sağlamaktadır. Agamben'in de ifade ettiği üzere her iki figürde kutsallık alanından menedilmemiştir, menedilmiş olsalardı tanrılara ait olmalarından söz edemezdik.

İki karakterin benzer olmasını sağlayan temel nokta, *devotus*'un kendini feda etmesi olarak görülmektedir. Kendini feda eden yani adayan *devotus* ölürse her şey olağan kabul edilecektir.¹⁹ "Ölmediği takdirdeyse, kişiyi simgeleyen bir putun yerin altına gömülmesi ve kefaretin ödenmesi için birinin kurban edilmesi gerekli olacaktır."²⁰ Bu noktada Agamben'in tezini doğrulayabilmek adına, *homo sacer* ve *devotus* bağlantısını koparması gereklidir çünkü, kutsallığından ve kurbanlığından emin olunan *devotus*'un *homo sacer* ile ortak kabul edilmesi, *homo sacer*'in de kutsal alanın içine dahil edilmesi anlamına gelecektir. Bu iki figürün ayrıldığı nokta ise, *devotus*'un ölümünden sonra açığa çıkmaktadır. Sembolik olarak ölüm töreni yapılan *devotus*, tıpkı *homo sacer* gibi *polis*'ten dışlanmış, çıplak hayat haline getirilmiştir. Ancak *homo sacer*'den farklı olarak *devotus* öldürülebilirlik mahiyetine sahip değildir. Bu örnekte olduğu gibi çıplak hayatın aslında çok da çıplak olmadığı görülmektedir. "Açıkcası, çıplak hayatın kaderi sembolik ve kültürel bir rejimin dolayısıyla şekillenmektedir."²¹ Agamben'in *homo sacer* ve egemen arasında gördüğü benzerlikler sayesinde durum daha da dramatik bir hal almaktadır. Agamben için *homo sacer* ve egemen iki zıt kutbu işaret etmektedir. Ancak, aralarındaki yakınlığı sağlayan şey ikisinin de çıplak hayata içkin olmalarıdır. *Homo sacer*'i öldürmek cinayet olarak görülmez, aynı şekilde bir hükmedenin öldürülmesini, basit bir cinayet olarak ele almamızı sağlayan bir hukuki düzen gözükmemektedir. Ancak, egemenin öldürülmesi cinayet dışı bir kabule sahip değildir. Egemenin kültürü, siyaseti ve metafizik durumları simgelediğini düşünürsek, egemenin çıplak hayata dahil olmadığını, böylelikle egemeni öldürmenin normalden daha ağır veya farklı yaptırımlarının olacağını, bu nedenle normalden bile daha çok cinayet sayılacağını çünkü, simgelediği şeylerin de cinayete kurban gittiğini söylemek mümkündür.

Homo sacer'in izlerini Antik Yunan'a kadar götüren Agamben, daha önce kısaca değindiğimiz *Zoe* ve *Bios* kavramları üzerinde de durmaktadır. *Zoe*, yalın yaşamı işaret eden biyolojik bir varlık veya bir var oluş biçimiyken, *bios* siyasal ve kültürel değere sahip bir yaşama işaret etmektedir. *Zoe* terimi Agamben'in öğretisindeki çıplak hayata karşılık gelmektedir. *Bios* ise, toplumsal yaşamın içerisindeki düzene gönderimde bulunur. Aynı zamanda *Bios*, yaşamın sosyal yanlarına da değinmektedir. Agamben'e göre bu iki kavram birbirlerinden ayrı değildir. Hatta homojen bir yapıya sahip olduklarını söylemek mümkündür. *Zoe*'nin her varlığın salt yaşama olgusu olduğunu ise önceden belirtmiştik. Kurallı veya sosyal yaşam olan *Bios*, yaşam olması bakımından *Zoe*'nin içerisinde yer almaktadır. O halde *Zoe*'yi tümel bir kavram gibi varsayarsak, *Bios*'un *Zoe*'ye içkin bir tikel olduğunu söyleyebiliriz. Çıplak yaşam olarak "*zoe*", "*bios*" içerisinde potansiyel varlığıyla eşanlı biçimde konumlanır. Dolayısıyla istisnanın kendisi de siyasal matrisin içkin bir bileşenidir."²²

Agamben'e göre *polis*, *zoe*'nin *bios* tarafından egemenlik altına alınmasından ibarettir. *Zoe*, hukuki ve kültürel temellerinden ayrılmış biyolojik bir varoluş halidir. O halde *zoe*, çıplak hayatın kendisidir. Bu bağlamda, çıplak hayat ve *homo sacer* arasındaki bağlantının, *zoe* ve *homo sacer* arasında da var olduğunu söyleyebiliriz. Çıplak hayatın istisnaya maruz kalmasıyla oluşan egemenlik, aynı biçimde *polis*'in *zoe*'yi dışlamasıyla da meydana gelmektedir. Buradaki önemli nokta ise, *zoe* olarak kavradığımız çıplak hayatın, *bios*'un tekeline itilerek, tıpkı *homo sacer* gibi, cinayet işlemeksizin öldürülmesini mümkün kılmasıdır. Bu mümkünlüğün sonucunda ise *polis* meydana gelmektedir. Yani, çıplak hayata egemen olan *bios*'un *zoe*'yi ötekileştirmesi sonucunda şehir ve

şehirleşme mümkün olmaktadır. Şehir hayatı, çıplak hayatı dışlayarak içine dahil etmektedir. Bu dışlanma ile yaşamın istisnaya dahil olması, daha sonra öldürülebilir olma durumu ile şehre yani *polis*'e dahil olacaktır. Peki *zoe*, Agamben'in ifade ettiği şekliyle, çıplak hayat olarak mı ele alınmalıdır? Bu soruya yine Agamben'in dikkat çektiği, Antik Yunan'ın temel ayrımlarından biri ile cevap vermek gereklidir: *Polis* ve *Oikos*. "*Oikos* yani ev hanesi, *polis*'ten farklı olarak egemenin keyfiyetine bırakılmış bir sahaya işaret etmektedir."²³ Bu noktada ağır basan kısım egemenin sınırsız otoritesidir. *Oikos*'daki varlıklar, egemenin kontrolünde, kurban edilemeyen ancak öldürülebilir objelere evirilmektedir. Duruma Aristoteles'in *Politika*'sından baktığımızda, Agamben'in iddia ettiği gibi olmadığını, *oikos*'un *polis* karşısında dışlanmadığını, kamusal alan ile ev yaşantısı arasında bir ilişki olduğunu görmekteyiz.

Agamben'in çıplak hayat olarak ele aldığı ev yaşantısı, hukukun dışında bırakılmış bir yer değil, aksine hukukun birebir olarak işlenmesini sağlayan roller ve davranışlarla şekillenmiş bir alan olduğunu görmekteyiz. Ev yaşantısındaki gücün sahibi yani evin lideri, sahip olduğu gücü kullanarak ev içerisinde bir çok yaptırım meydana getirme kudretine sahiptir. Sahip olduğu güç nedeniyle eylemlerini baskı temelli bir şekilde meydana getiren lider, bu şekliyle bir despot olarak görülebilmektedir. Ancak evin liderinin de eylemlerinin hukuk tarafından denetlendiğini unutmamak gerekir.

O halde ev halkının da çıplak hayata dahil olmadığını söylemek mümkündür.

Agamben'in Mesihçi Öğretisine Doğru

Yapılan okumalar neticesinde, Agamben'in kurban ve *homo sacer* arasında net bir ayrım oluşturmadığını görmekteyiz. Oluşan bu belirsizlik, okumalarımızı *homo sacer*'in hukuksuzluk karşısındaki durumuna indirgemiş, bu nedenle de egemenlik ile ilgili belirsizliklerin veya çelişkilerin oluşmasına sebep olmuştur. Agamben'in hukuki düzlem ve yaşam arasında var kabul ettiği ayrılık, insanın *homo sacer* olmasını sağlamaktadır ki bunun Ahmet Mithad Efendi'nin *Felatun Bey ile Rakım Efendi* da temel nedeni sözüne ettiğimiz ayrılıktan kaynaklanan istisnadır. İstisna halinin, yaşamı bir egemenliğe muktedir kılmaması nedeniyle, yeni ve düzenleyici bir siyaset ihtiyacı meydana gelmektedir. Ancak, hukukun yeniden inşa ettiği modern siyaset, yine egemenlik temelli olacağından, bu siyasetinde egemenliğin boyunduruğundan kurtulamayacağını söylemek mümkündür. Bu nedenle Agamben, istisnanın önemini çokça vurgular. Yapılmakta olan istisnalar yaşam içerisinde kolayca gözden kaçabilmektedir. Günümüzde, insan haklarının varlığından bahsetmek istisnanın olmadığını kanıtlanma konusunda yeterli değildir. Egemenlikler (devletler, rejimler, şirketler vb.) olağanüstü hâl uygulamaları ile insanları istisnai durumlara sokabilmektedirler. Bu da kişilerin kolayca *homo sacer*'e dönüşebilme ihtimallerinin olduğunu bizlere gösterir. Bu durum Agamben'in egemenlikten çıkış olarak sunduğu çözümlerde de kendisini göstermektedir. Agamben, *homo sacer*'den kurtulmanın yolu olarak bizlere, *homo sacer* olmayı teklif eder. Agamben'e göre egemenliği muktedir kılan şey çıplak hayatın oluşmasını sağlayan şiddettir. Bu şiddet temellerini Antik Yunan ve Roma'da göstermiş, sonrasında modern siyasetin temel ögesi haline gelmiştir. Yakın geçmişimizde istisna hali, ezkaza rastlanan veya fark edilen bir dışlanma olmaktan uzaklaşarak, münferit ve belirsiz bir alan haline gelmiştir. Dünya tarihinin önemli dönüm noktalarından olan I. ve II. Dünya Savaşlarıyla sözü geçen münferitliğin yavaşça ilkeleştiğini söyleyebiliriz. İstisna, eşine az rastlanan bir şey olmaktan çıkmış, siyasal ve sosyal yaşamın bizzat içerisinde olan bir eyleme dönüşmüştür. "Artık, egemen tarafından hukukun dışlanarak içlenmesi sonucu oluşturulan bu yasadışı boşluk eşliğinde herkes *homo sacer*'dir."²⁴ Bu ifadeyle de görmekteyiz ki, toplumsal hukuk normlarından bağımsız olarak işleyen istisna, bireysel hukuk

anlayışında insanların kendi kendilerine ve topluma uyguladıkları birer eylem olmaktadır. Hukukun işlemediği veya istisnaya dur denmediği bu durumda herkesin *homo sacer* olma ve herkesin bir başkasını *homo sacer* haline getirmesinin mümkün olduğunu söyleyebiliriz.

Yapılan gözlemler sonucunda, Agamben'in düşüncesinin bir fasit daire içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Ona göre, insanı *homo sacer* yapan iktidarın karşısında gösterilen her türden tepki, siyasi veya hukuki düzlemde *homo sacer*'i istisna yaratmaktan alıkoymayacaktır. Kısacası *homo sacer* istisnanın oluşumunu sağlayan hukuka hizmet etmektedir. *Homo sacer*'i kurtarmaya veya egemenliği sınırlandırmaya yönelik yapılan etkinliklerin hepsi, onu biyosiyasetin nesnesi konumuna getirecektir.

Modern siyasetler, bireyin *homo sacer* olmasını engellemek amacıyla istisnayı ortadan kaldırmak ve bireyi korumak gibi emellerle ortaya çıkmıştır. Ancak her ne kadar istisna ile mücadele ederek yeşermiş olsalar da istisnayı ortadan kaldırmanın neticesinde biçim değiştirmiş versiyonlarını yarattıklarını da söyleyebiliriz. O halde *homo sacer*, hem mağdur hem kurtarılmayı umut eden bir ideal olarak karşımıza çıkmaktadır. Agamben, *homo sacer*'i mağdur olarak ele aldıktan sonra, hukukla bağlarını koparmış bir varoluşu, kurtuluş olarak sunmaktadır. Bu da *homo sacer*'i idealize etmek anlamına gelmektedir. *Homo sacer*'in vardığı bu ideal formun sonucunda artık, egemenlikten kaynaklanan bir istisnaya, egemenliğin nesnesi olmaktan uzaklaştığını söyler.

Eğer istisna, *homo sacer* üreten hukuki ve siyasi bir durum ise, istisnanın daimî hale gelmiş olması, şu anlama gelecektir: modern öncesi keyfi egemenliğin geride bırakıldığına kani olduğumuz günümüzde, siyasal iktidar ölüm makinesine dönüşmüştür.²⁵

Tam olarak bu yapı, Agamben'in siyasi görüşlerinde iki farklı yapının ve iki farklı Agamben'in ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Ölüm ve yaşamın yüceltilmesi kıstasında farklılaşan Agambenlerden ilki, mağdur olan *homo sacer* karşısında ölümü referans almaktadır. Ona göre çıplak hayatın ölümden başka pratiği yoktur. Hukuk dışında olanın ölüm ile bağdaştırılması, hukuk sınırları dışında kalan her siyasi etkinliği *homo sacer* konumuna getirecektir. Bu olumsuz görüşe sahip olan Agamben'in dışında bir de olumlu olan bir Agamben görmekteyiz. Hukukun tekelden çıktığında elde kalan çıplak hayat, yeni bir siyasetin oluşumunu temellendirme görevini üstlenecektir. Bu siyasetin, eskisinden ayrılmasını sağlayacak özelliği ise, egemenliğin istisna durumları yaratmak suretiyle, öldürülebilirlik niteliğine tabi olmayacak olmasıdır. Farklı görüşlere sahip bu Agambenler bize kurtuluş için iki kutup arasında bırakılmaktadırlar. Ödenmiş kefaret sonucunda oluşan kurtuluş veya ölüm. Bu iki kutubun arasında kalan herhangi bir perspektifte, hukuki ilişkilerin tekrar kurulması ihtimali mümkün olduğundan, egemenliğin tekrardan üretilebilmesi durumu söz konusudur.

Agamben'in bu tavrının temelinde mesihçi bir teolojinin yattığını söyleyebiliriz. Agamben, *homo sacer*'in kurtulması için gelecek olan Mesih'e kendimizi feda etmemiz gerektiğini öğütlemektedir. Agamben'in yok saymaya çalıştığı kurban, Mesihçi bakış açısıyla, farklılaşmış bir biçimde tekrardan oyuna girmektedir. Agamben'in on beşinci yüzyıldan kalma bir minyatürü incelemesi Mesihçi bakış açısını nasıl koruduğunu bizlere gösterir.²⁶ Mesih'in gelip insanlığı kurtarması ve dini bir düzen kurabilmesi için minyatürde olduğu gibi açık olan kapıların kapanması gerekmektedir. Ancak Mesih o zaman görevi kapalı Kudüs kapılarını açmak olduğu için gelebilecektir. Ancak burada kapıyı kapatmakla görevli olanlar insanlardır. Agamben'e göre bize düşen sorumluluk, hukukun ve adaletin göstermelik olduğunu, hukukun gerçek kimliğinin hakları engelleyen bir istisna olduğunu göstermektir. Agamben'in tahlilinde bu sorumluluk, Mesih'in gelmesi için insanlığa düşen kapıyı kapatma eylemine denk gelmektedir. O halde Agamben'in öğütlediği şey hepimizin birer *homo sacer* olması gerektiğidir. Bu şekilde, hukukun ömrünün sonuna gelmesini sağlayacak, böylelikle de işlevini bitirerek

Mesih'in gelmesine ortam hazırlamış olacağız. Bu, Mesih uğruna kendimizi kurban etmek anlamına gelir ki bu da kurbanlığın yeniden gündeme gelmesine sebep olmaktadır.

Mesih'in gelmesiyle gündelik hayat ve normal şartlarda geçerli olan hukuk, işlevsiz kılınacaktır. Bu sayede, hayatlar üzerinde herhangi bir siyasi ve hukuki kayıt bulunmaksızın, insanlar biricikliklerini yaşayacaklardır. Biricik olmaları, biriciklik halinde yaşamaları, kendi dışlarında başka bir şey için olmadıkları, kendi dışlarında başka bir şeyin projesi haline gelmedikleri anlamına gelecektir.²⁷

SONUÇ

"Liberal temsillerin tersine sözleşme, bireyin hak ve özgürlüğünü garanti altına aldığı bir kurum değildir, o daha çok bireyi en çıplak hali ile, otoriteye tabi kılan bir mekanizmadır."²⁸ İstisnanın hayatın içerisine iyiden iyiye sinmiş olması, herkesin her an *homo sacer* olabileceği anlamına gelmektedir. Bu durum tarihimize tekrardan bakmamızı ve yeni gözlemlerle tekrardan değerlendirmemizi gerekli kılar. Gerek modern toplumlar gerekse modern öncesi toplumların yaşamlarını, Antik Yunan'dan günümüze değin uzanan bir esaretin veya dışlanmanın tarihi olarak görmek mümkündür.

Şu ana kadar aktardıklarımız doğrultusunda Agamben'in, *homo sacer*'liğin insanlık tarihinin başından, günümüze dek uzandığını ifade etmek istediğini anlamak mümkündür. O halde, Agamben'in *homo sacer*'liği insanlık tarihinin tamamına ait kıldığını, tabiri caiz ise bir Arkhe'ye dönüştürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Egemenliğin ve iktidarın olduğu her yerde ve her zamanda, *homo sacer*'lerin olacağını söylemesi, bunu destekler niteliktedir. Ancak, *homo sacer*'e yaklaşımındaki çelişkili yanlar bize, bu figürün birden çok ifadeyi kapsadığını, o nedenle de çelişkilere düştüğünü göstermektedir. Agamben'in ideal olarak ortaya koyduğu *homo sacer* ve mesihçi teolojisi, problemin siyaset felsefesi temelinden kalkarak, teolojinin ve inancın alanına girdiğini gösterir. Bu durumda yapmış olduğu öznel yorum, inancını barındırdığından söylenebilecek çok bir şey yoktur. Felsefi bir dizge olarak ele aldığımızda ise, siyasal iktidarı yıkması gereken *homo sacer*'in, anarşizm çerçevesinde şekillendiği söylemek de mümkündür. Ancak yıkılan iktidarın yerine dini bir iktidar bilinci kurulacağından eylemlerin başlangıcının anarşist bir yıkıcılıkta olduğunu devamında ise ilahi bir yaratım olduğunu görmekteyiz. Agamben, egemen kültürünün yok olması ve yerine istisnaya tabi tutulmayan bir siyasetin geçebilmesi için, iktidar karşısında *homo sacer* olan tüm insanlığın kurban edilmesi gerektiğini söylemektedir. Düzeni, toplu vazgeçişler aracılığıyla yıkacağına inan ve bu uğurda kendini feda etmesi gereken *homo sacer*, kaybedilmiş bir insanlığı işaret etmektedir. Bir çok çelişkisinden bahsetmiş olsak da Agamben'in iktidar ilişkilerini çözümlenememize yaptığı katkıyı da unutmamak gereklidir. Özellikle insan haklarının hikmetinden sual edilmediği bu çağda, mutlak bir adaletin veya eşitliğin olup olmadığını sorgulamamız konusunda oldukça işe yarar ipuçları barındırmaktadır. Ancak stratejik olarak görüşünde ortaya koyduğu muğlaklıklar nedeniyle daha dikkatli bir biçimde incelenmelidir. Son tahlilde, egemenlik karşısındaki kurbanların, günümüzde de var olduğunu görmek, bu durumu en optimal ve objektif biçimde çözmeyi hedeflemek herkesin yararına olacaktır.

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

- ¹ Agamben, Giorgio, *Kutsal İnsan, Egemen, İktidar ve Çıplak Hayat*, Çev. İsmail Türkmen, 4.Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2020, 9.
- ² Aksoy, M. U., *Kutsal İnsan: Giorgio Agamben'in Egemenlik Anlatısında Kurbansak Durum*, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:22, 2016, 17.
- ³ Sextus Pompeius Festus'un "*Sözcüklerin Anlamı Üzerine*" adındaki eseri.
- ⁴ Agamben, Kutsal İnsan, 89-90.
- ⁵ Festus olarak bilinen Sextus Pompeius Festus, muhtemelen MS 2. yüzyılın sonlarında, belki de Galya'daki Narbo'da gelişen bir Roma gramercisiydi.
- ⁶ Aksoy, Kutsal İnsan, 17.
- ⁷ Agamben, *Kutsal İnsan*, 90.
- ⁸ Mocan, F. G., Agamben: Tanığın İzini Sürerken, Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi, Sayı:7, 2021, 92
- ⁹ Agamben, *Kutsal İnsan*, 91
- ¹⁰ Aksoy, Kutsal İnsan, 18
- ¹¹ Agamben, *Kutsal İnsan*, 28
- ¹² Aksoy, *Kutsal İnsan*, 19
- ¹³ Burada, *homo sacer*'leşmiş bir toplumsal hayat anlamında kullanılmaktadır. Agamben'in kendisi de kitabında bu anlamda kullanmaktadır.
- ¹⁴ Aksoy, *Giorgio Agamben: Mesihçi Bir Siyaset Felsefesinde Kutsal İnsan ve İstisna*, Kaygı Dergisi, Sayı:7, 2016, 47
- ¹⁵ *Devotus* olma ya da *Devito*, bir Roma generalinin savaş sırasında, zafer uğruna kendini tanrılara ve karşı tarafa kurban etmeye söz verdiği aşırıya kaçan bir oylama biçimidir.
- ¹⁶ Eski Roma'daki en yüksek din görevlisine verilen isim.
- ¹⁷ Daha çok 'Livy' olarak tanınan tarihçi ve yazardır. *Ab Urbe Condita* adındaki en ünlü eseri Roma tarihinin kuruluşundan Augustus'un krallığı boyunca devam eden Roma tarihini anlatmaktadır.
- ¹⁸ Hikâyenin tamamı için Bkz. Agamben, *Kutsal İnsan*, 119- 120
- ¹⁹ Kendini kahramanca feda eden kişinin ölmesi, anın gidişatı bağlamında olması beklenen mutlak bir sonuç olarak kabul görmektedir.
- ²⁰ Agamben, *Kutsal İnsan*, 120
- ²¹ Aksoy, *Kutsal İnsan*, 24
- ²² Kahveci, T. ve Aras, K., *Hukuk-İktidar İlişkisi Üzerine Tarihsel ve Kuramsal Bir Soruşturma: Carl Schmitt, Walter Benjamin ve Giorgio Agamben'de Hukuk-İktidar İlişkisi*, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:22, 2021, 41
- ²³ Aksoy, *Kutsal İnsan*, 26
- ²⁴ Yağbasan, E. B., *İstisnalar Kaideyi Bozar Mı? Agamben ve Çıplak Hayat*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergi, Cilt:1, Sayı:1, 2017,15
- ²⁵ Aksoy, *Giorgio Agamben*, 47
- ²⁶ Bkz. Agamben, *Kutsal İnsan*, 73-76
- ²⁷ Aksoy, *Kutsal İnsan*, 34.
- ²⁸ Aksoy, *Giorgio Agamben*, 47.

Kaynakça

- Agamben, G. *Kutsal İnsan, Egemen, İktidar ve Çıplak Hayat*, Çev. İsmail Türkmen, 4.Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2020.
- Aksoy, M. U. *Kutsal İnsan: Giorgio Agamben'in Egemenlik Anlatısında Kurbansal Durum*, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:22, ss.16-40, 2016.
- Aksoy, M. U. *Giorgio Agamben: Mesihçi Bir Siyaset Felsefesinde Kutsal İnsan ve İstisna*, Kaygı Dergisi, Sayı:7, ss.43-58, 2016.
- Kahveci, T. ve Aras, K. *Hukuk-İktidar İlişkisi Üzerine Tarihsel ve Kuramsal Bir Soruşturma: Calr Schmitt, Walter Benjamin ve Giorgio Agamben'de Hukuk-İktidar İlişkisi*, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:32, ss.21-48, 2021.
- Mocan, F. G. *Agamben: Tanığın İzini Sürerken*, Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi, Sayı: 7, ss.88-109, 2021.
- Yağbasan, E. B. *İstisnalar Kaideyi Bozar Mı? Agamben ve Çıplak Hayat*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler e-Dergi, Cilt:1, Sayı:1, ss.9-16, 2017.

Uluslararası İndeksler/International Indexes

Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List 2018 Kabul Tarihi /Acceptance Date: 11 Dec 2019

MLA International Bibliography: Kabul Tarihi /Acceptance Date : 28 Oct 2019

DRJI Directory of Research Journals Indexing: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 14 Oct 2019

EuroPub Database: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 26 Nov 2019

Acla Journals: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 30 Ara 2021

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support